Eduskunnan lakivaliokunnalle

Viite: Lakivaliokunta ke 21.11.2018 klo 9.00 / HE 211/2018 vp ja LA 8/2015 vp / Asiantuntijapyyntö

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi avioliittolain 4 ja 109 §:n sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä ja lakialoitetta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan kumottavaksi avioliittolain säännös, jonka mukaan oikeusministeriö voi erityisestä syystä myöntää alle 18-vuotiaalle luvan avioitua. Samalla ehdotetaan muutettavaksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia vastaamaan avioliittolain muutosta.

Lakivaliokunta on yhdistänyt hallituksen esityksen käsittelyyn lakialoitteen laiksi avioliittolain 4 § 2 momentin kumoamiseksi LA 8/2015 vp. Lakialoitteessa esitetään, että avioliittolaista tulisi poistaa mahdollisuus antaa lupa alle 18-vuotiaalle avioliiton solmimiseen.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Suomessa solmittavat avioliitot

Lapsiasiavaltuutettu kannattaa hallituksen esityksen ehdotusta, jonka mukaisesti jatkossa ei enää alle 18-vuotias voisi solmia avioliittoa edes oikeusministeriön myöntämän luvan turvin. Myös käsiteltävänä oleva lakialoite on tältä osin hallituksen esityksen kanssa yhdenmukainen.

Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan lapsen oikeuksien ja aseman näkökulmasta tämän päivän suomalainen yhteiskunta asenteineen ja arvoineen ei edellytä, että avioliittoa tulisi solmia ennen täysi-ikäisyyttä. Päinvastoin, lapsen oikeuksien vahvistuminen ja ymmärrys lasten erityisen suojelun tarpeesta korostaa sitä, että valtio huolehtii kaikin käytettävissä olevin keinoin lapsen oikeuksien ja oikeusturva toteutumisesta. Lainsäädäntö on yksi tärkeimmistä käytettävissä olevista keinoista.[1]

Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan (kohta 1.3.), alaikäisten avioliiton sallivasta poikkeuslupamenettelystä on perusteltua luopua, koska sekä lainsäädäntö, oikeustila että yleinen asenneilmapiiri ovat muuttuneet myönteisemmäksi avoliittoja ja avioliiton ulkopuolella syntyneitä lapsia kohtaan. Lisäksi lakiesitystä

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO
Vapaudenkatu 58 A, 3. krs
40100 Jyväskylä
www.lapsiasia.fi
www.lastensivut.fi

puoltaa alaikäisavioliittoihin liittyvät riskitekijät, kuten pakkoavioliitot tai muun hyväksikäytön riski. Erityisen ongelmallista voimassa olevassa avioliittolaissa on se, että siinä ei ole säädetty alaikärajaa poikkeuslupamenettelylle. Tämä on selkeässä ristiriidassa rikoslaissa säädetyn seksuaalisen suojaikärajan, 16 vuotta, kanssa. Lainsäädännön tulisi kaikilta osiltaan olla johdonmukainen ja koherentti. Vaikka käytännössä alle 16-vuotialle lupaa ei viime vuosina ole myönnetty ja 16-17-vuotiaillekin vain harvoin, on tärkeää, että lasten tervettä ja turvallista kehitystä suojellaan myös lainsäädännön keinoin.

Edellä todettu vaatimus nousee YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vahvistetuista lapsen ihmisoikeuksista. Vaatimukset lasten yhdenvertaisuudesta (2 art), oikeudesta kasvun ja kehittymisen täysimääräisiin edellytyksiin (6 art), oikeudesta koulutukseen (28 art), oikeudesta mahdollisimman hyvään terveydentilaan (24 art) ja lasten suojelusta kaikenlaiselta kaltoinkohtelulta, hyväksikäytöltä ja väkivallalta (erityisesti 19 art ja 33-35 art) muun muassa edellyttävät, että jokainen lapsi saa olla lapsi ja hän saa kehittyä sekä kasvaa omassa tahdissaan, rauhassa ja turvassa. Lapsen edun tulee olla ensisijainen harkintaperuste kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa, mukaan lukien lapsiin suoraan tai välillisesti liittyvissä lainsäädäntötoimissa (3 artikla 1. kohta). On myös muistettava, että yleissopimuksen 41 artiklan mukaan yleissopimus ei rajoita mitään kansallisessa lainsäädännössä tai sopimusvaltiota sitovassa kansainvälisessä oikeudessa olevia määräyksiä, jotka edistävät paremmin lapsen oikeuksien toteutumista. Lapsen oikeuksien yleissopimusta on tulkittava ajassa ja paikassa. Kehittyneiltä hyvinvointivaltioilta, kuten Suomi, voidaan edellyttää korkeaa tasoa lasten oikeuksien ja lasten suojelemiseksi.

Vaikka lapsen oikeuksien yleissopimuksen sopimusteksti ei suoraan kielläkään alaikäisten avioliittoa, sopimuksen tämän päivän tulkinta ohjaa suuntaan, jonka mukaan lapsiavioliitot lieveilmiöineen ovat lapsen edun vastaisia. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsiavioliitto katsotaan pakkoavioliiton muodoksi, koska toinen osapuoli tai molemmat osapuolet eivät ole ilmaisseet täyttä, vapaata ja tietoista suostumustaan.[2] Komitea on jo vuonna 2003 yleiskommentissaan nro 4 nuorten terveydestä ja kehityksestä suosittanut, että sopimusvaltiot tarkistavat ja tarvittaessa muuttavat lainsäädäntöään ja käytäntöjään avioliiton vähimmäisikärajan nostamiseksi 18 vuoteen sekä tyttöjen että poikien osalta riippumatta siitä, ovatko vanhemmat antaneet suostumuksensa avioliitolle.[3]

Hallituksen esityksessä, sen lapsivaikutusten arvioinnissa (s. 8) tuodaan esiin, että lakimuutos voi joissakin tapauksissa kannustaa alaikäisiä solmimaan joko omasta tahdostaan tai painostettuna ns. uskonnollisia avioliittoja. Muutos voi lisätä myös painetta siihen, että ulkomaalaistaustaiset henkilöt hakeutuvat vihittäväksi ulkomaille. Lapsiasiavaltuutettu pitää välttämättömänä, että nämä huolet tunnustetaan selkeästi ja että lakimuutoksen jälkeen tilannetta seurataan aktiivisesti ja tarvittaessa ongelmatilanteisiin reagoidaan ripeästi. On myös erittäin tärkeää, että jatkossa lakimuutoksesta, sen taustoista, yleisestä yhteiskunnan asenneilmapiiristä ja palveluista lapsille ja lapsiperheille jne. viestitään myönteisellä, lapsen oikeuksia korostavalla ja kulttuurisensitiivisellä tavalla.

Ulkomailla solmittu avioliitto

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi avioliittolain säännöksiä, jotka koskevat ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamista. Esityksessä todetaan, että ulkomaalaisen avioliiton tunnustamista Suomessa arvioitaisiin jatkossakin tapauskohtaisesti ja avioliitto jätettäisiin tunnustamatta, jos se kaikki asiaan kuuluvat seikat huomioon ottaen olisi katsottava Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaiseksi.

Lapsiasiavaltuutettu esitti hallituksen esitystä edeltäneeseen arviomuistioon antamassaan lausunnossa[4], että ulkomailla solmitut alaikäisten avioliitot, kun ainakin toinen osapuoli on tunnustamista haettaessa vielä alaikäinen, tulisi kieltää. Lähtökohtana tulee olla lasten yhdenvertainen kohtelu. Avioliittolain 139 §:n mukaan ulkomailla solmittu avioliitto voidaan jättää tunnustamatta Suomen oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisena. Kyseistä säännöstä koskevassa hallituksen esityksessä HE 44/2001 vp todetaan, että tällainen tilanne on esimerkiksi silloin, kun avioliiton on solminut selvästi alaikäinen henkilö ja esimerkkinä mainitaan

10-vuotias henkilö. Alaikäisavioliittojen sääntelytarvetta koskevassa muistiossa (OM selvityksiä ja ohjeita 21/2018) todetaan, että alaikäisten ulkomailla solmimia avioliittoja koskevia rekisteröintejä tehdään vuosittain yhteensä alle 10 ja käytännössä kyse on ollut ulkomailla solmitun avioliiton tunnustamisesta siinä vaiheessa, kun avioliiton solmimishetkellä alaikäinen puoliso on jo tullut täysi-ikäiseksi. Muistiossa kuvattu maistraattien käytäntö antaa siis kuvan siitä, että yleensä alaikäisavioliitto tunnustetaan vasta siinä vaiheessa, kun kumpikin puoliso on täysi-ikäinen (s. 12-14).

Lapsiasiavaltuutettu kiinnittää huomioita YK:n lapsen oikeuksien komitean esittämään kantaan: ”Kun otetaan huomioon lapsen kehittyvien valmiuksien ja itsenäisyyden kunnioittaminen hänen elämäänsä koskevia päätöksiä tehtäessä, poikkeuksellisissa tilanteissa voidaan sallia kypsän, toimintakykyisen alle 18-vuotiaan lapsen avioliitto, edellyttäen että lapsi on vähintään 16-vuotias ja että tällaiset päätökset tekee tuomari perusteltujen ja poikkeuksellisten, lainsäädännössä määriteltyjen syiden ja kypsyydestä saatujen todisteiden perusteella ottamatta huomioon kulttuuria tai perinteitä.”[5] Lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan tämän tulisi olla vähimmäisvaatimus, jonka tulisi täyttyä ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamismenettelyssä, myös jatkossa.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että ulkomailla solmittujen alaikäisten avioliittojen tunnustamista eri menettelyissä seurataan. Edellä mainitusta muistiosta käy ilmi, että avioliiton vahvistaminen voi tulla maistraatin käsittelyn lisäksi myös tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa toisen asian käsittelyn yhteydessä. Kattavia tilastotietoja ei ilmeisesti tällä hetkellä ole saatavilla. Jatkossa olisi myös tärkeää seurata sitä, vaikuttaako ja miten hallituksen esityksen mukainen alaikäisten avioliittojen ns. täysikielto vaikuttaa ulkomailla solmittujen avioliittojen tunnustamiseen.

Jyväskylässä 20.11.2018

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

---

[1] YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa, että kansallisen lainsäädännön saattaminen yhdenmukaiseksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa on yksi tärkeimmistä sopimuksen täytäntöönpanotoimista. Ks. yleiskommentti nro 5 (2003) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet, kohta 1 (verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf) ja Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle (2018), s. 129-131 (verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2018/02/LA_eduskuntakertomus_2018_netti_SU.pdf).

[2] Yleiskommentti nro 18 (2014) haitallisista käytännöistä, kohta 20 (CRC/C/GC/18). Kyseinen yleiskommentti on annettu yhdessä kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista käsittelevän CEDAW-komitean kanssa. Verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_18_julkaisu.pdf

[3] Yleiskommentti nro 4 (2003) nuorten terveydestä ja kehityksestä lapsen oikeuksien sopimuksen yhteydessä, kohta 20. Verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_4_julkaisu.pdf

[4] Verkossa http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/lausunnot-2018/lapsiasiavaltuutetun-lausunto-oikeusministeriolle-alaikaisavioliittojen-saantelytarvetta-koskevasta-arviomuistiosta/

[5] CRC/C/GC/18, kohta 20.